

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS KÍNA KAPCSOLATAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A GAZDASÁGRA

Szilágyi Judit

Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok és Kína viszonya számos ellentmondástól és feszültségtől terhelt, miközben az amerikai külpolitika egyik legfontosabb stratégiai kihívása is a Kínához fűződő kapcsolatrendszer. Kína nyíltan vállalja, hogy megkérdőjelezi a jelenleg fennálló nemzetközi rendet és abban az Egyesült Államok kivételezett helyzetét. Erre természetesen csak középtávon lehet reális esélye, Washington azonban már jelenleg is egyértelmű fenyegetésként éli meg Kína felemelkedését.

Az amerikai-kínai kapcsolatok 70-es évek eleji normalizálódását követően a két ország közötti gazdasági kapcsolatok is megélénkültek. A 80-as években dinamikusan fejlődött a külkereskedelem, de igazi lendületet a hidegháború végével kapott. Az ezt követően hirtelen megnyíló befektetési lehetőségeket azonban az USA ázsiai versenytársainál kevésbé igyekezett kihasználni, miközben egyre terhesebbé kezd számára válni a kínai előretörés. Csak néhány a kiemelkedő problémák közül: növekvő külkereskedelmi mérleghiány, a Kínában felhalmozott valutatartalékokon vásárolt amerikai állampapírok és az ezáltal okozott kockázat megítélése, az amerikai vállalatok versenyképességének kérdése, tőkekihelyezési stratégiájuk, a hazai munkahelyek megszűnése, Kína térhódítása más régiókban, és a sort még folytathatnánk. Washington nagyjából az ezredfordulótól valóban komolyan foglalkozik a kínai kihívással, ennek egyik jele, hogy szá-

mos elemző csoportot, bizottságot hozott létre azzal a szándékkal, hogy részletesen értékeljék az amerikai-kínai kapcsolatok alakulását, valamint tegyenek az USA Kína-politikájára vonatkozó javaslatokat.

Jelen tanulmánynak nem célja az amerikai-kínai kapcsolatok átfogó politikai, történelmi, társadalmi kontextusban történő bemutatása, hiszen ez egy korábbi elemzés során megtörtént, így a hangsúly a gazdasági kapcsolatrendszer vizsgálatára kerül. Ezen belül is célszerűnek látszik azoknak a érzékeny területeknek a kiemelése, melyek a leginkább terhelik a két ország kapcsolatrendszerét. Ilyen logika mentén vizsgáljuk tehát azt, hogy ezek a konfliktusforrások mennyiben jelentenek valódi problémát, milyen okokra vezethetők vissza, léteznek-e megoldási lehetőségeik, valamint hogy mindez hogyan hat vissza a bilaterális kapcsolatokra.

1) Az amerikai külkereskedelmi deficit

Az Egyesült Államok és Kína közötti gazdasági kapcsolatok legtöbbet vizsgált problémája a külkereskedelem kiegyensúlyozatlansága. Az USA külkereskedelmi deficitje 1983 óta folyamatosan nő Kínával szemben, 2007-ben csaknem 260 milliárd dollárt tett ki (*1. táblázat*). Érdekesség, hogy éppen ennyi volt Kína kereskedelmi többlete az összes relációt vizsgálva, vagyis az USA-t nem számítva tavaly először vált kiegyensúlyozottá a kínai külkereskedelem.¹ Ha azonban az USA-ba irányuló kínai export növekedését vizsgáljuk, látható, hogy az a 2004-es csúcspont (28%-os éves növekedés) után egyre lassuló növekedési tendenciát mutat. További pozitív fejlemény Washington szempontjából, hogy az amerikai külkereskedelmi deficit úgy tűnik, 2006-ban érte el eddigi csúcspontját, tavaly már valamelyest csökkent (818 milliárd dollárról 791 milliárdra).

---

¹ Mindez természetesen magában foglalja az Európai Unióval szembeni kínai szufficitet, valamint a kelet- és délkelet-ázsiai országokkal (NIEs és ASEAN) szembeni deficitet is – érdemes azonban figyelni az ázsiai partnerekkel szembeni növekvő külkereskedelmi hiányra, ami elsősorban a transznacionális vállalatok Délkelet-Ázsiában kialakított vertikális termelési struktúrájának következménye.

1. táblázat
Az USA–Kína külkereskedelem változása
(milliárd USD)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
USA export	13,1	16,3	19,2	22,1	28,4	34,7	41,8	55,2	65,2
Változás (%)	-8	24,4	18,3	14,6	28,5	22,2	20,5	32	10,5
USA import	81,8	100	102,3	125,2	152,4	196,7	243,5	287,8	323,1
Változás (%)	14,9	22,3	2,2	22,4	22,7	28	23,3	18,2	257,9
Egyenleg	-68,7	-83,7	-83,1	-103,1	-124	-162	-201,7	-232,5	-262,1

Forrás: U.S. International Trade Commission.

Kína kiemelkedő helyet foglal el az USA külkereskedelmi kapcsolataiban, 2006-ban Washington második legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált. A két ország közti kapcsolatok ugyanakkor a világon a legnagyobb arányú egyenlőtlenséget mutatják: az amerikai export és import aránya Kínával szemben hozzávetőlegesen egy az öthöz. Az alábbi két táblázat (2. és 3. táblázat) főbb termékcsoportok szerinti bontásban mutatja a külkereskedelem alakulását.

Látható, hogy a 2001-es WTO-tagdá válás után valamelyest erőteljesebben nőtt a kínai export, mint az azt megelőző években, ez azonban nem írható csupán a WTO számlájára. Figyelemre méltó, hogy mind a kínai kivitel, mind a behozatal elsősorban a feldolgozott termékek, valamint a gépek és szállítóeszközök kategóriájában nő a legdinamikusabban. A kínai export termékösszetételét tekintve az elmúlt évek során jelentős hangsúlyeltolódás történt a leginkább munkaintenzívnek számító textil- és cipőipar, illetve a játégyártás felől az elektromos eszközök, alkatrészecskék, automatizált berendezések, stb. irányába. Ez azt mutatja, hogy Kína az aktuális ötéves tervvel teljes összhangban sikeres lépéseket tesz afelé, hogy termelését a tudásintenzív, illetve high-tech iparágak felé terelje. További érdekesség, hogy az amerikai export legjelentősebb részét éppen az ugyanezen kategóriákba sorolható termékek teszik ki, ami arra utal, hogy egyrészt nő a szektoron belüli kereskedelem aránya, másrészt pedig azon amerikai cégek aránya, melyek Kínába helyezik át tevékenységüket és ottani gyártó, vagy összeszerelő tevékenységükkel látják el az Egyesült Államok (valamint a világ) piacait. Kína tehát úgy tűnik, sikeresen kerül el a fejlődő országokat gyakran fenyegető veszélyt, vagyis hogy a kereskedelmi liberalizáció általában megmerevíti a termelési struktúrákat, bebetonozva őket a munkaintenzív termékkategóriák exportjába.

2. táblázat
Amerikai export Kínába főbb termékcsoportok szerint
(millió USD)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Élelmiszer, ital, dohány (SITC 0+1)	478	517	560	823	1 357	1 140	1 513	2 043
Nyersanyagok (SITC 2+4)	2 587	3 160	3 364	6 963	846	9 920	13 818	16 724
Energiahordozók (SITC 3)	60	93	94	133	221	132	205	298
Feldolgozott termékek (SITC 5+6+8+9)	5 060	5 180	6 255	7 953	9 969	11 975	14 291	17 194
Gépek, szállítóeszközök (SITC 7)	8 068	10 285	11 778	12 546	15 024	18 671	25 397	28 980
Összesen	16 253	19 235	22 053	28 418	34 721	41 837	55 224	65 238

Forrás: U.S. Census Bureau, Foreign Trade Division.

3. táblázat
Amerikai import Kínából főbb termékcsoportok szerint
(millió USD)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Élelmiszer, ital, dohány (SITC 0+1)	1 166	1 295	1 683	2 231	2 626	3 076	3 937	4 640
Nyersanyagok (SITC 2+4)	704	676	714	876	1 196	1 539	1 717	1 831
Energiahordozók (SITC 3)	806	431	457	499	1 119	1 083	1 264	725
Feldolgozott termékek (SITC 5+6+8+9)	68 235	70 451	82 395	96 150	115 490	140 778	162 855	181 940
Gépek, szállítóeszközök (SITC 7)	36 710	36 537	48 241	63 500	90 095	113 361	13 601	150 982
Összesen	107 620	109 392	133 490	163 255	210 526	259 838	305 788	340 118

Forrás: U.S. Census Bureau, Foreign Trade Division.

A kereskedelmi adatok kapcsán még egy furcsaságot érdemes megemlítenünk. Látható, hogy már a különböző amerikai forrásokból származó adatok sem tökéletesen fedik egymást,¹ az amerikai és kínai adatokat összevetve azonban az eltérés egészen jelentős: a kínai statisztikák jóval kisebb amerikai deficitet mutatnak ki. A legtöbb elemző a kínai adatok megbízhatatlanságára hivatkozva egyetért abban, hogy az amerikai adatokat érdemes kiindulópontnak tekinteni, az igazság azonban mégis valahol a két érték között lehet. Ennek több oka is van: egyrészt az amerikai adatok kapcsán is említett módszertani eltérések (FAS, FOB, illetve CIF árak használata a külkereskedelmi adatok értékének számításakor), másrészt pedig a Hongkongon keresztül re-exportra kerülő termékek, melyeket az USA szintén kínai eredetűként tart számon. Ezzel együtt is nyilvánvaló a külkereskedelmi kapcsolatok USA-ra nézve kedvezőtlen tendenciája, ami kellőképpen nyugtalanítja is az Egyesült Államokat.

2) Konfliktusforrások a kereskedelmi deficit kapcsán

A tetemes külkereskedelmi deficit kapcsán számtalan értékelés született annak lehetséges okairól. Jelen tanulmány szempontjából logikusnak tűnik a legfőbb tényezőket aszerint osztályozni, hogy milyen mértékben jelentenek konfliktusforrást a két ország kapcsolatrendszerében. Az alább tárgyalt okok mindegyike jelentős mértékben terheli a bilaterális kapcsolatokat, olyannyira, hogy az Egyesült Államok ezekkel kapcsolatban már több esetben is a WTO-hoz fordult.

2.1. Kínai exporttámogatások és kereskedelempolitika

Az első és egyúttal amerikai részről az egyik legtöbbet kifogásolt tényező a kínai kormány magatartása bizonyos iparágakkal kapcsolatban. Kína stratégiai céljai között előkelő helyen szerepel az export töretlen bővítése, ami annak fényében egyáltalán nem meglepő, hogy a 2006-os 11,1 százalékos GDP-növekedés mintegy 25 százaléka egyértelműen az export dinamikus növekedésének volt köszönhető. A kormány azonban a WTO által tiltott eszközökhöz nyúl azáltal, hogy közvetlenül vagy közvetett módon exporttámogatásokat nyújt a kínai vagy a Kínában tevékenykedő vállalatoknak.

---

¹ Ez módszertani okokra vezethető vissza (FAS-, illetve FOB-árakon való számítás).

Adminisztratív korlátozásként értelmezhető a kormány azon „iránymutatása”, mely szerint a bankok és különböző pénzüzetek kötelesek a növekedés szempontjából kiemelkedően fontos iparágaknak kedvezményes hiteleket biztosítani. Ilyen ágazatnak számítanak az aktuális, 11. ötéves tervben megfogalmazott kiemelten fejlesztendő területek, mint például az integrált áramkörök és szoftverek gyártása, a gyógyszeripar, a műholdas technológia különböző alkalmazásai, a polgári célú repülőgépgyártás, illetve a vasúti- és járműipar, valamint a környezettudatos energiatermelés. Ezeket más high-tech iparágakhoz hasonlóan jellemzően az Egyesült Államok, illetve más, technológiailag fejlett országok uralják, kiemelkedően fontos szerepet játszva export-struktúrájukban, így teljesen érthetőek Washington aggályai és erőfeszítései Kína előretörésének megakadályozására.

A kínai adórendszer is alkalmas a külföldi tőkebefektetések vonzására, mivel 15, illetve 24 százalékos társasági adókulccsal ösztönzi a transznacionális cégeket kínai leányvállalat nyitására, szemben a hazai vállalatokat sújtó 33 százalékos adókulccsal.² Emellett ráadásul még egyéb adókedvezményeket, sőt akár teljes adómentességet is biztosít a külföldi beruházóknak, az exportra termelő vállalatok pedig még további előnyöket is élvezhetnek. Ilyen lehet például a ÁFA-mentesség, illetve az ÁFA-kulcsok mérséklése, felmentés a munkavállalóknak nyújtandó kiegészítő juttatások alól, vagy ÁFA-visszatérítés azoknak a vállalatoknak, melyek Kínában készült alapanyagokat, félkész termékeket használnak fel.

Peking válasza az amerikai kritikákra rendszerint az, hogy a fenti kedvezmények és exporttámogatások egyformán hozzáférhetőek az amerikai cégek számára is, amennyiben azok Kínában létesítenek leányvállalatot. Ez egyrésztől igaz, azonban az amerikai vállalkozások ázsiai versenytársaiknál mintha kevésbé igyekeznének exporttermelésre használni a Kínában befektetett tőkéjüket, vagyis kevésbé élhetnek a lehetséges kedvezményekkel is (ennek okaira még az FDI elemzése kapcsán részletesen kitérünk). Másrésztől pedig a kínai kereskedelem-politika egyértelműen hátrányos helyzetbe hozza a külföldi versenytársakat, köztük leginkább az amerikai gazdaság jelentős részét kitevő kis- és középvállalkozásokat. Az amerikai feldolgozóipar által előállított termékek 40 százalékát, valamint a munkahelyek mintegy 60 százalékát ugyanis a KKV-k adják, fontos részt képviselve ezzel az amerikai gazdaságból. Még kedvezőtlenebb a helyzet, ha figyelembe vesszük, hogy a Kínába exportáló amerikai cégek közel 90 százaléka kis- és középvállalkozás, és ezek az összes feldolgozóipari export több mint 35 százalékát teszik ki.

---

² US–China Economic and Security Review Commission, *Report to Congress*, 2006. p. 29.

2.2. A szellemi tulajdonjogok kérdése

A fejlett országok és a nemzetközi szervezetek is egyetértenek abban, hogy Peking finoman szólva sem tesz meg mindent a szellemi tulajdonjogok védelme érdekében. A kritikák nem is elsősorban a szabályozási rendszert illetik, hiszen ezen a téren történtek jelentős előrelépések – nagyobb hiányosságok vannak azonban a szabályok értelmezésében és pontos betartásában. Igaz, a törvényi előírásokban is mutatkoznak még problémák, például annak kapcsán, hogy a kínai törvények értelmében a hamisított termékekhez felhasznált alapanyagok értéke, és nem az áruk eladási értéke alapján szabnak ki bírságot, illetve sok esetben meglehetősen magas példányszámban raktározott (500, illetve 1000 darab) hamisított szoftvert tartalmazó CD-k, illetve DVD-k esetén sem tekintik a kalóztermékeket kereskedelmi mennyiségnek. Emellett a kiszabott bírságok mértéke sem tekinthető elrettentő erejűnek, főképp a hamisítással elérhető haszonhoz viszonyítva.

A legtöbb probléma mégis inkább a törvények végrehajtásával kapcsolatban figyelhető meg. A hatóságok nagyvonalúan szemet hunynak a szellemi termékek ellopása és hamisítása felett, a látványos akciókat általában közvetlenül egy-egy magasabb szintű diplomáciai találkozó elé időzítik, néhány nap múlva azonban minden megy tovább a régiben, a becsukott boltok újra kinyitnak és a kalóztermékek újra rendelhetők a szabadon hozzáférhető online katalógusokból.

A probléma nagyságát jól érzékelteti, hogy egyes becslések szerint az összes Kínában készült termék 15-20 százaléka tulajdonképpen hamisított, ³ és ezek a GDP mintegy 8 százalékát adják. ⁴ Az összes szellemi tulajdonnal kapcsolatos üzletágat figyelembe véve 85 és 93 százalék közé teszik a hamisított termékek arányát. ⁵ Egyes városokban és régiókban a termelés szinte kizárólag kalóztermékek előállítására koncentrálódik, és itt ezek a cégek biztosítják a legtöbb munkahelyet, valamint ők fizetik a legtöbb adót. Ebből pedig nemcsak a kormány, hanem a helyi önkormányzatok is profitálnak, sőt nemegyszer a helyi vezetők személyes érintettségük révén is érdekelték a rendszer fenntartásában. Ennek fényében egyáltalán nem meglepő, hogy a kínai kormány Washington minden igyekezte

---

³ Más becslések ezt az arányt akár 40 százalék körülire is teszik. USCC Report to Congress, 2006. p. 37.

⁴ Morrison, 2006.

⁵ Office of the U.S. Trade Representative, 2007.

ellenére sem törekszik ennek a jelentős bevételi- és növekedési forrásnak a felszámolására.

Az USA és más fejlett világbeli versenytársak számára a legaggasztóbb, hogy a pekingi kormány nemcsak szemet huny a szellemi tulajdonjogok durva megsértése felett, hanem egyenesen erre ösztönzi a kínai vállalatokat. Washington ennél is tovább megy: azzal vádolja Kínát, hogy kvázi hivatalos „fejlesztéspolitika” szintjére emeli az ipari kémkedés és a különböző technológiai fejlesztések lemásolását, ezzel gyakorlatilag hasonló utat járva, mint Japán tette a 80-as és 90-es években. Tény, hogy Kína jelentős hátrányban van a kutatás-fejlesztés területén – igaz, egyre jelentősebb összegeket költ K+F-re, de nagyon alacsony bázisról indult. Ezt a lemaradását azonban azáltal is jelentősen és főképp gyorsan tudja csökkenteni, hogy lemásolja, majd olcsóbban előállítja a Nyugat szellemi termékeit. Kérdés persze, hogy ez meddig járható módszer, ha Kína komolyan el akar indulni a világhatalommá válás útján, akkor hosszú távon mindez saját innovatív megoldások nélkül nem fog sikerülni.

Az amerikai cégeknek okozott károkról szintén készültek becslések. A hamisítás és az ipari kémkedés a gazdaság egészét érinti, a szoftverfejlesztéstől és a filmgyártástól kezdve a gyógyszer- és vegyiparon, textiliparon át az elektromos berendezésekig. Mivel a szellemi termékekkel kapcsolatos ágazatok egyes számítások szerint az amerikai export több mint felét adják, illetve a GDP növekedés mintegy 40 százalékáért felelősek, mindez súlyosan érinti az USA versenyképességét.⁶ Az amerikai kereskedelmi kamara számításai szerint a szellemi tulajdonnal való visszaélések következtében éves szinten legalább 650 milliárd dollár bevételtől esik el az amerikai gazdaság, melynek mintegy 70 százalékáért egyedül Kína felel. Amerikai elemzők arra is felhívják a figyelmet, hogy az olcsó, gyenge minőségű hamisítványok nem csupán anyagi kárt okoznak, hanem jelenős egészségügyi és biztonsági veszélyeket is magukban hordoznak, például a gyógyszeripar, vagy a gépgyártás területén. Washington kezében ugyanakkor nem sok eszköz van a szellemi tulajdonjogok védelmére, ezeket igyekszik azonban kihasználni. A WTO-n belül a két legutóbb indított vitarendezési eljárás a szellemi tulajdonjogok megsértésével kapcsolatos (a kereskedelmi vitákra később még részletesen kitérünk) – ezen aggályokon egyébként a fejlett országok többsége osztozik, bár a legnagyobb károkat kétségkívül az USA szenved el.

---

⁶ U.S.–China Economic and Security Commission, *Report to Congress*, 2006. p. 4.

2.3. Árfolyam-manipuláció

Közgazdászok abban is egyetértenek, hogy Peking kezében az egyik legerősebb exportösztönző a jüan árfolyamának mesterségesen alacsonyan tartása. A kérdés csupán az, hogy egyrészt ez milyen mértékben járul hozzá a kínai export dinamikájához, másrészt, hogy mennyire alulértékelt a kínai nemzeti valuta (renminbi, RNB).

A jüan jelenleg körülbelül 8:1-es árfolyamon van a dollárhoz kötve, az árfolyam gyakorlatilag teljesen rögzítettnek tekinthető, rendkívül csekély fluktuáció megengedett. Bár a kínai kormány amerikai nyomásra 2005 nyarán valamelyest lazított árfolyam-politikáján,⁷ minek eredményeképp azóta mintegy 13 százalékkal értékelődött fel a jüan, ez azonban még mindig távol áll a reális árfolyamtól. Általában úgy becsülik, hogy körülbelül 20-50 százalékkal alulértékelt a kínai nemzeti valuta⁸ – a nagy szórásból is látszik, hogy messze nincs konszenzus az elemzők között. Az azonban bizonyos, hogy már 20 százalékos felértékelődés is jelentősen javítana az USA helyzetén, mivel hozzávetőlegesen évi 80 milliárddal, vagyis a jelenlegi hiány nagyjából 10 százalékkal csökkenthetné a folyó fizetési mérleg tetemes deficitjét.⁹

Nincs azonban teljes egyetértés arról, hogy miért ilyen kiemelkedően fontos eszköz Peking számára az árfolyam-manipuláció. A kínai kormány arra hivatkozik, hogy ezáltal próbálja megvédeni a törekeny kínai bankrendszert, Japánt hozva negatív példának, ahol a jen felértékelődése a 80-as évek közepén a tartalékok leértékelődéséhez, a bankok tömeges csődjéhez, és végül egy évtizedes lassú gazdasági növekedéshez vezetett.

Amerikai részről ugyanakkor rámutatnak, hogy az árfolyam-manipulációt régóta az exportösztönzés egyik leghatékonyabb, ám meg nem engedett eszközeként tartják számon, olyannyira, hogy az IMF is tiltja a rögzített árfolyamrendszer használatát néhány kivételes esettől eltekintve – ilyen lehet többek között, ha külföldi valutatartalékainak vészes csökkené-

---

⁷ 2005 júliusában a kínai kormány egyik napról a másikra 2,1 százalékkal felértékelte a jüant, majd bejelentette, hogy áttér az „irányított lebegésre”, rendkívül szűken (napi 0,3 százalékban) határozva azonban meg az árfolyamsávot. Bár azóta 0,5 százalékra növelte a jüan mozgásterét, a tapasztalatok azt mutatják, hogy továbbra is keményen beavatkozik a valutaárfolyamba, még ennyi felértékelődést sem engedve a jüannak.

⁸ USCC *Report to Congress*, 2007, p.29.

⁹ U.S. Department of the Treasury, *Report to Congress on International Economic and Exchange Rate Policies*, 2007.

se fenyegeti az országot. Mivel azonban jelenleg Kína kezében összpontosulnak a világ legnagyobb valutatartalékai, így ez a veszély nyilvánvalóan nem áll fenn. Sokkal inkább az állhat a háttérben, hogy Kína évtizedek óta tartó exportvezérelt növekedése nem lenne a jelenlegi, átlagosan évi kilenc százalékos feletti szinten tartható, amennyiben a kormány nem nyúlna a fentebb tárgyalt kereskedelem- és árfolyam-politikai eszközökhöz. A növekedés közben tartása viszont kulcsfontosságú érdeke Pekingnek, hiszen anélkül a jelenleginél is sokkal súlyosabb társadalmi feszültségek keletkezhetnének. A keleti partvidék magasan fejlett ipari központjai így sem tudják teljes egészében felszívni a vidékről tömegesen odaáramló, jórészt szakképzetlen munkaerőt, pedig a kivitel ilyen formában történő állami támogatása egyes elemzők szerint valójában nem más, mint a munkanélküliség külföldre exportálása.¹⁰

A társadalmi hatásoknál maradva érdekes adalék, hogy bár az alacsony árfolyam kedvező a vállalkozásoknak, mégis kedvezőtlen a kínai fogyasztók szempontjából. Ők ugyanis gyakran csak a kivitelre kerülő termékeknél (még) silányabb minőségű árukat képesek megfizetni – már ha egyáltalán létezik a termékekből megfelelő kínálat. Az átlagos életszínvonal minden bizonnyal magasabb lehetne, ha az exportra koncentrááló vállalatok egy része legalább a hazai piacra termelne. Igaz, a belső fizetőképes kereslet bővülésével ez a tendencia változóban van, azonban a kínai gazdaság fő hajtóereje még hosszú ideig minden bizonnyal az export marad.

A mesterségesen alacsony árfolyam több szempontból is sérti az Egyesült Államok érdekeit. Egyrészt közvetlenül olcsóbbá teszi a kínai exportot, másrészt pedig automatikusan alulárazza a kínai beruházások költségeit, ezáltal további tőkét vonz az országba. Ráadásul az Amerikában termelő vállalatok behozhatatlan hátrányba kerülnek, mivel exportjuk relatíve megdrágul. Mindez ismét elsősorban az amerikai kis- és középvállalkozások versenyképességét érinti kritikusan, így ők gyakorlatilag kiszorulnak a hazai piacról a Kínában termelő multinacionális vállalatokkal szemben.

A júan felértékelése azonban még a legoptimálisabb esetben is csak egy részét oldaná meg a kereskedelmi hiánnyal kapcsolatos problémáknak. A kínai export ettől még minden bizonnyal versenyképes maradna, ugyanakkor az amerikai cégek piacra jutása előtt az árfolyamon kívül más akadályok is (leginkább mesterséges, adminisztratív jellegű korlátok) állnak, melyekre a tőkeberuházások elemzése kapcsán még részletesen kitérünk.

---

¹⁰ Bergsten *et al.*, 2007.

2.4. Emberi jogok

Első pillantásra talán furcsának tűnhet, hogy az emberi jogok megsértését a versenyképességet és a külkereskedelmi deficitet befolyásoló tényezők között említjük, ezek a kérdések azonban több szempontból is összefüggnek. A munkavállalók jogainak durva korlátozásával vagy a munkakörülményekre és munkavédelemre vonatkozó alapvető szabályok teljes figyelmen kívül hagyásával ugyanis jelentős versenyelőnyhöz jutnak a Kínában termelő vállalatok. A hangsúly itt a Kínában termelőn van, hiszen a múltban már számos kipattant botrány bizonyította, hogy adott esetben a fejlettebb jogszabályi környezetből érkező és elméletileg magasabb elvárásoknak megfelelő multinacionális vállalatok sem restek alkalmazkodni a helyi körülményekhez.

Az is tény azonban, hogy a kínai politikai környezet megfelelő háttérrel teremt a fentiekhez. A munkavállalók jogainál maradva, egyáltalán nem meglepő, hogy abban az országban, ahol nem érvényesül többek között a szólásszabadság, vagy a gyülekezési szabadság, ott a munkások semmiféle törvényi háttérrel biztosított jogokkal nem rendelkeznek, többek között nem hozhatnak létre érdekképviseleti szervezetet, nem sztrájkolhatnak, stb. A kormány a társadalmi lét minden aspektusát igyekszik szigorú ellenőrzés alatt tartani, így természetesen semmilyen civil szerveződés nem jöhet létre. Az amerikai-kínai kapcsolatokat éves jelentéseiben elemző bizottság (USCC: U.S. – China Economic and Security Review Commission) már többször felszólította a kongresszust arra, hogy az ügyet a WTO elé kellene vinni, ha másért nem, akkor legalább a figyelem felkeltése végett, azonban az amerikai kormány egyelőre inkább a nyomásgyakorlás egyéb, főként kétoldalú diplomáciai eszközeit gyakorolja.¹¹

A kínai kormány szigorú kontrolljához kapcsolódik a cenzúra kérdése is. Itt elsősorban nem a média átfogó ellenőrzésére és megfelelő szűrésére, valamint ennek társadalmi, politikai következményeire szeretnék kitérni, hanem a közvetve jelentkező gazdasági hatásokra a két ország kapcsolatrendszerében. Az amerikai szellemi termékek jelentős részét képviselik a könyvek, zenék, filmek, vagy a számítógépes játékok. Ezek behozatalát és terjesztését azonban Peking szigorú ellenőrzés alatt tartja, legtöbb esetben pedig korlátozza. Becslések szerint egyedül az amerikai filmiparnak,

---

¹¹ Washington hezitálását, hogy követeléseinek nyomatékosabban adjon hangot, magyarázhatja az a fentebb említett tényező, hogy adott esetben amerikai vállalatok is hasznot tudnak húzni a hazainál jóval enyhébb munkaügyi szabályozási környezetből.

amely bevételei felét külföldi forgalmazásból nyeri, éves szinten minimum 250 millió dolláros kárt okoz a kínai cenzúra.¹² Ehhez jön a még teteme-
sebb bevételkiesés a kalózmásolatok szinte korlátlan (és világméretű) ter-
jedése miatt. Becslések szerint a Kínában eladott DVD-k 90 százaléka ha-
misítvány, ezek hazai és világpiaci terjesztéséből csak az amerikai film-
gyártásnak és -forgalmazásnak 6,1 milliárd dolláros vesztesége száрма-
zott 2005-ben. A jelentős veszteségek is arra ösztönözték az Egyesült Ál-
lamokat, hogy minden lehetséges fórumon megpróbáljon érvényt szerezni
a követeléseinek, és rábírja Pekinget a szabályozások enyhítésére. Ennek
gyakorlati megvalósulására jelenleg ugyan elég kevés esély van, minden-
esetre az ügy eljutott a WTO-ig, ahol kiegészíti az USA tavaly áprilisban a
szellemi tulajdonjogok megsértésével kapcsolatban beadott másik keresetét.

3) A kereskedelmi deficit egyéb okai

A hatalmas és továbbra is rohamosan növekvő külkereskedelmi deficitet
azonban még az amerikai szakértők szerint sem lehet kizárólag a Kína ál-
tal alkalmazott különböző gazdaságpolitikai eszközök és WTO-szabály-
sértések számlájára írni. Érdemes megvizsgálni, hogy milyen egyéb, a kí-
nai gazdaság belső összefüggéseiből eredő okok állnak a háttérben, mivel
ezek a fentebb tárgyalt tényezők jelentőségének esetleges csökkenése mel-
lett is képesek hosszú távon versenyelőnyt biztosítani Kína számára az
Egyesült Államokkal szemben.

Először is fontos kiemelni a nemzetközi összehasonlításban rendkívül
alacsony munkabérek jelentőségét. Az Egyesült Államok és Kína között
meglévő mintegy hússzoros bérkülönbséget messze nem képes kompen-
zálni az USA magasabb termelékenysége, így ez – különösen a munkain-
tenzív szektorokban – behozhatatlan komparatív előnyt jelent Kína szá-
mára.¹³ Az amerikaiak emellett még arra is rendszeresen felhívják a fi-
gyelmet, hogy ez az arány még sokkal kedvezőtlenebb, amennyiben a vál-
lalatokat sújtó összes terhet figyelembe vesszük, úgymint a munkavállalók
egészségbiztosításával, nyugdíjával, a munkabiztonsági előírásokkal, va-
lamint a környezetvédelemmel kapcsolatos járulékos kiadásokat.

Ugyanakkor az is tény, hogy a bérek a termékek teljes előállítási költsé-
gének csak egy részét képviselik – ez az arány a félvezetők esetében pél-

---

¹² USCC *Report to Congress*, 2007, p.33.

¹³ U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, 2007.

dául mindössze 5 százalék, míg az igazán munkaintenzívnek nevezhető textilipari termékek esetében is csak 20 százalék.¹⁴ Emellett számos olyan ország, ahol még a kínainál is alacsonyabb munkabérekkel dolgoznak, mégsem vált hasonló jelentős exportórré. Ebben tehát minden bizonnyal szerepet játszottak olyan tényezők is, mint az ország mérete, a hatalmas termelési kapacitások, a befektetett külföldi tőke, valamint a fentebb már tárgyalt exportösztönző kormányzati politikák.

Másik sokat hivatkozott tényező a kiemelkedően magas kínai megtakarítási ráta, ami különösen akkor szembeötlő, ha az USA rendkívül alacsony megtakarítási hajlandóságával vetjük össze. Egyes becslések szerint a kínaiak átlagosan akár fizetésük felét is képesek félretenni, míg az USA-ban ez az arány kevesebb, mint ötszázalék, sőt, az utóbbi években többször is negatívba forduló megtakarítási ráta már előre jelezte az amerikai lakosság túlköltekezését és a 2007 őszén kirobbant hitelválság veszélyét.¹⁵ A magas lakossági megtakarítások egyrészt jelentős és dinamikusan növekvő hazai beruházási forrásokat biztosítanak a kínai vállalkozások számára, másrészt pedig azt is jelzik, hogy a jövőben sem várható az amerikai export jelentős bővülése. A kínaiak ugyanis leginkább a luxusnak számító termékekről hajlandóak lemondani a megtakarításaik javára, ezek jelentős része pedig éppen az Egyesült Államokból származik. Igaz, az utóbbi években Kínában is kialakulóban van az a fizetőképes kereslet, amely hajlandó megfizetni a magasabb minőséget képviselő (többnyire importált) termékek árát. A két ország fogyasztási szokásai és lehetőségei közti hatalmas szakadékot azonban jól jellemzi, hogy az elsősorban a belső keresletre épülő amerikai GDP 70 százalékát teszi ki a fogyasztás, míg ez az arány Kína esetében mindössze 41 százalék.

A kínai társadalom ugyanakkor nemcsak eltérő kulturális és történelmi hagyományai alapján hajlamos kiemelkedő arányú megtakarításokra, hanem mindez gazdasági szükségszerűség is. Kínában nem működnek ugyanis átfogó szociális ellátórendszerek, nincs mindenki kiterjedő nyugdíjrendszer, egészségbiztosítás, nincsenek különböző szociális juttatások.¹⁶ A kínai társadalomnak csupán egy hetede rendelkezik bármiféle egészségbiztosítással, és hasonló a helyzet a nyugdíjrendszerrel is: a gazdaságilag aktív népesség mindössze 16 százaléka biztosított. Azonban ők is csupán az átlagkeresetük 20 százalékára számíthatnak nyugdíjas éveik-

---

¹⁴ Bergsten *et al.*, 2007.

¹⁵ U.S. Department of the Treasury, Office of Macroeconomic Analysis, 2007.

¹⁶ A kínai kormány szándékosan (versenyképességi okokból, valamint fenntarthatósági problémák miatt) építette le az állami tulajdonú, illetve állami ellenőrzés alatt lévő vállalatok korábbi, viszonylag szélesebb körű szociális juttatásait.

ben.¹⁷ Az oktatás költségei is jelentősek, gyakran még az egyetlen gyermek beiskolázása is szinte elviselhetetlen terhet ró a családra. Az átfogó szociális rendszerek kialakítása előbb-utóbb biztosan napirendre kerül, ez azonban nemcsak költséges és időigényes, de egyben kockázatos feladat is lesz. A népességrobbanást sikeresen megfékező családpolitika eredményeként ugyanis a kínai társadalom rohamosan öregszi, így a kedvezőtlen demográfiai trendek miatt a nyugdíjrendszer például fenntarthatatlan lenne. Mindez azt jelenti, hogy a megtakarítási ráta valószínűleg hosszabb távon is magas marad, ami egyrészt hátráltatja az exportvezérelt gazdasági növekedés irányából a belső fogyasztás felé történő eltolódást, másrészt korlátozza az import iránti keresletet.

Harmadik tényezőként ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a tetemes kínai aktívum részben onnan is ered, hogy relatíve magas a kínai export import-tartalma. Vagyis jelentős az olyan exportált termékcsoporthoz aránya, melyeket Kínában csupán összeszerelnek az importált amerikai, ázsiai, illetve hazai alkatrészekből, majd újraexportálnak, gyakran éppen az Egyesült Államokba. A Kína által exportált összes feldolgozóipari termék mintegy 55 százaléka esik ebbe a kategóriába, míg az USA-ba exportált termékek esetében ez az arány még magasabb, egyes becslések szerint a 65 százalékot is meghaladja.¹⁸ A kereskedelmi statisztikákban azonban mindez kínai exportként szerepel, függetlenül az alkatrészek eredetétől, valamint a Kínában hozzáadott érték nagyságától és arányától.

A külföldi tőkebefektetések adhatják a negyedik okot a külkereskedelmi deficit eredetére. A legnagyobb beruházások jellemzően a feldolgozóipari termelést érintik, ez a szektor pedig nagyobb arányban termel kifejezetten exportra. Igaz, hogy az amerikai vállalatok beruházási stratégiája némiképp eltér a japán vagy koreai vállalatokétól, mivel sokkal kisebb arányban használják kínai beruházásaikat az export növelésére.¹⁹ A feldolgozóipari szektor évek óta az FDI legjelentősebb célpontja, 2006-ban az összes külföldi befektetés 58 százaléka irányult ide, illetve a 2006-os kínai export több mint fele a külföldi beruházásokból épített gyárakból került ki.²⁰

---

¹⁷ Bergsten *et al.*, 2007.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Xing, 2007.

²⁰ Congressional Research Service, 2007.

4) Kereskedelmi viták

A külkereskedelmi deficit legfőbb okainak csoportosítása kapcsán már utaltunk rá, hogy a legkevésbé sem felhőtlen a két ország gazdasági kapcsolatrendszere, az osztályozás alapját éppen az adta, hogy az adott tényező mennyire tekinthető az Egyesült Államok szempontjából megváltoztathatónak, amely ellen érdemes és szükséges is fellépni, illetve mennyiben a kínai gazdaság belső összefüggéseiből eredő, rövid távon legalábbis megváltoztathatatlan tényezőnek. Az első csoport kapcsán tehát most az vizsgáljuk, hogy az Egyesült Államok hogyan és milyen sikerrel tudta kiaknázni Kínával szemben a WTO-tagság adta lehetőségeket, illetve milyen megfontolásból vitt bizonyos kifogásokat a Kereskedelmi Világszervezet elé.

Kína hosszú folyamat eredményeként válhatott a Kereskedelmi Világszervezet tagjává 2001 decemberében, a csatlakozási tárgyalások tizenöt éven keresztül zajlottak. Annak ellenére csatlakozhatott, hogy a WTO hivatalosan is „nem-piaci alapú gazdaságnak” minősítette. Bár az amerikai döntéshozók és szakértők közül sokan ellenezték Kína felvételét, arra hivatkozva, hogy súlyos konfliktusokhoz vezethet egy olyan ország részvétele a WTO-ban, ahol a legalapvetőbb piaci mechanizmusok és intézmények sem működnek rendesen, mégis inkább többségben voltak a támogatók, akik elsősorban abban reménykedtek, hogy a WTO-tagság rákényszerítheti Kínát gazdaságának további liberalizálására, valamint a nemzetközi szervezeten keresztül az amerikai érdekek is jobban érvényesíthetőek.

A 2001 óta eltelt időszakra visszatekintve elmondható, hogy mindkét tábornak részben igaza lett. A kínai gazdaság jóval nyitottabbá vált a külföldi tőkebefektetések iránt, jelentősen és több esetben a vállalt határidők lejárta előtt csökkentek bizonyos termékek vámtételei és az importtal szembeni egyéb akadályok, például a kvóták, javult a két ország közötti együttműködés, és összességében jelentősen bővült a kínai gazdaságban a magánszektor szerepe, amely most már a GDP mintegy 60 százalékát adja. Ugyanakkor megmaradt a központi tervezés, a párt szerepe, a külföldi befektetésekkel szembeni adminisztratív és technikai akadályok sora, emellett a piacgazdaság működéséhez elengedhetetlenül szükséges szabályozók és intézmények egy része továbbra is hiányzik, vagy éppen nem működik. Ennél azonban jobban nyugtalanítja Washington az, hogy egyelőre nem sikerült megállítani külkereskedelmi passzívumának rohamos növekedését, miközben Kína a WTO előírásaival mit sem törődve továbbra is exporttámogatásokat nyújt a stratégiailag kiemelt iparágaknak, illetve soro-

zatosan sérti meg a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogokat. Nem meglepő tehát, hogy az öt éves átmeneti időszak végéhez közeledve az USA valószínűsíti a hadjáratot indított Kínával szemben a Kereskedelmi Világszervezetben belül, elsősorban a fenti két problémához kapcsolódóan.

A nyílt vagy burkolt exporttámogatások kérdése volt az első terület, ahol Washington türelme már 2004 tavaszán elfogyott Kínával szemben. Kína ellen 2001-es WTO taggá válása óta eddig összesen 10 vitarendezési eljárás indult a Kereskedelmi Világszervezetben, ezek többségét az Egyesült Államok kezdeményezte – igaz, legtöbbször partnerre talált más fejlett országok, leginkább az Európai Unió, illetve Japán részéről. Az eljárások többsége a kínai kereskedelem-politika és az exporttámogatások kérdésköréhez kötődik, két egymáshoz szorosan kapcsolódó, 2007 áprilisában indított eljárás a szellemi tulajdonjogok megsértéséhez kapcsolódik, a legfrissebb, az Európai Unió és az USA által is kezdeményezett beadvány pedig azt nehezményezi, hogy a pénzügyi szolgáltatásokkal foglalkozó külföldi cégeket jelentős diszkrimináció éri Kínában.

Az Egyesült Államok nem véletlenül választotta a fenti témaköröket – ezek olyan területek, ahol a megfelelő jogszabályi háttér megteremtése, az átláthatóság és kiszámíthatóság növelése már jelenthet előrelépést a probléma kezelésében. Ugyanakkor sok esetben nem is történik ennél több, mivel a szabályok végrehajtása legtöbbször akadozik. Más kérdésekkel kapcsolatban viszont Washington az amerikai-kínai kapcsolat alakulását felügyelő bizottság (U.S. – China Economic and Security Review Commission) kifejezett, többszöri javaslata ellenére sem fordult mindeddig a WTO-hoz. A júan alulértékeltségével kapcsolatban például még közvetlenül nem kezdeményezett eljárást az USA,²¹ azonban más fórumokon próbál erőteljes nyomást gyakorolni Pekingre, hogy igazítsa nemzeti valutája értékét a piaci folyamatokhoz. Szóba került az IMF-en keresztüli nemzetközi nyomásgyakorlás lehetősége is, sőt az amerikai kormány nemrégiben még azt is kilátásba helyezte, hogy újra kvótarendszert vezet be, melyet a korábbi gyakorlathoz hasonlóan a kongresszus évenként jogosult felülbírálni, amennyiben Peking nem hajlandó a júan drasztikus felértékelésére.

Érdekes ugyanakkor, hogy az első vitarendezési eljárást a két ország között nem az USA, hanem Kína kezdeményezte²² még 2002 nyarán az acélipari termékeket sújtó vámok kapcsán, ami végül az Egyesült Államokra nézve kedvezőtlen eredménnyel zárult. Jelenleg pedig Washington

---

²¹ A pénzügyi szektor liberalizációját (ami pedig a piaci árfolyamok kialakításának fontos háttértényezője, enélkül felelőtlennek lenne a júan árfolyamát szabadjárá engedni) ugyanakkor a már említett 2008-as beadvány szeretné továbbvinni.

²² Igaz, harmadik félként, mivel az Európai Unió beadványához csatlakozott számos más országgal, többek között Brazíliával, Koreával, Japánnal együtt.

dömpingellenes intézkedéseivel kapcsolatban folyik vitarendezési eljárás Kína kezdeményezésére.

Nyilván más országok esetében is előfordult már a nemzetközi kereskedelem szabályainak megsértése, Kína esete mégis egyedi abban a tekintetben, hogy Peking nemcsak hogy nem tekinti magára nézve feltétlenül kötelezőnek a játékszabályokat, hanem egyenesen meg is kérdőjelezi azok jogosságát. Világgazdasági pozíciójának erősödése miatt pedig ezt egyre inkább megteheti. Kína WTO-taggá válása óta eltelt időszak alapján összességében tehát megállapítható, hogy az USA nem képes megfelelően érvényt szerezni kereskedelmi érdekeinek, és bár ehhez egyre növekvő mértékben támaszkodik a Kereskedelmi Világszervezetre, az elért eredmények legtöbbször csak látszatomegoldások, mivel a nemzetközi kereskedelmi egyezményekhez igazított jogszabályi háttér Kína esetében korántsem jelenti ennek gyakorlati érvényesülését is.

5) Amerikai állampapírok kínai tulajdonban

A kereskedelmi deficit kérdéséhez szorosan kötődik az Egyesült Államokban szintén gyakran emlegetett kockázati tényező Kínával kapcsolatban, vagyis hogy Peking egyre növekvő mértékben amerikai államkötvényekbe fekteti óriási dollártartalékait. Kína rendelkezik jelenleg a világ legnagyobb valutatartalékaival, melynek nagysága 2007-ben már elérte az 1430 milliárd dollárt,²³ ami éves szinten is hatalmas növekményt jelent, hiszen egy évvel korábban ez a szám még „csupán” 1200 milliárd dollár volt.²⁴ Ennek a jelentős összegnek a 70 (más becslések szerint akár a 80) százalékát, vagyis legalább 1000 milliárd dollárt a kínai kormány amerikai állampapírokba fekteti.

Mind az amerikai átlagpolgár, mind a kormányzat szintjén jelentkező hatalmas túlköltekezéséről rengeteg elemzés született az elmúlt évek kedvezőtlen tendenciáit figyelembe véve. Az államadósság 2007-ben elérte a 9000 milliárd dollárt, vagyis a GDP 63 százalékát.²⁵ A folyó fizetési mérleg hiánya ugyan valamelyest mérséklődött a 2006-os 811 milliárdról 738 milliárdra, azonban a GDP 5,3 százalékára rúgó deficit még így is

---

²³ USCC *Report to Congress*, 2007.

²⁴ Kína ekkor előzte meg Japánt, és vált a legnagyobb valutatartalékokkal rendelkező orszaggá.

²⁵ IMF, *World Economic Outlook*

tetemes. Amennyiben a folyamatok a jelenlegi úton haladnak tovább, akkor a kormány becslése szerint az államadósság 2040-re meghaladhatja az eddigi történelmi csúcshoz számító, a II. világháború végén mért 109 százalékot. 2006-ban az amerikai kormány egyedül az állampapírok kamataira 406 milliárd dollárt fizetett ki, melynek jelentős része, mintegy 80 milliárd Kína zsebébe vándorolt. Az elmúlt húsz évben egyébként jellemzően több államkötvény került külföldi kézbe, mint hazai befektetőkhez, és becslések szerint jelenleg az amerikai állampapírok 54 százaléka van külföldi tulajdonban.²⁶ A kínai államháztartás ezzel szemben kiegyensúlyozottnak mondható, az elmúlt években jellemzően a GDP 1 százaléka alatti költségvetési hiánnyal és csökkenő államadóssággal.²⁷ Még megdöbentőbb adat, hogy Kína folyó fizetési mérlege 1990 óta egyetlen egyszer zárt passzívummal (1993-ban), azóta viszont mindig pozitív volt, 2005-ben a GDP 7,2 százalékát, 2006-ban a 9,5 százalékát, 2007-ben pedig már a 11,1²⁸ százalékát tette ki.²⁹

Ahogy azt a fenti, jellemzően becslésekre és amerikai elemzésekre támaszkodó adatok is mutatják, nehezen meghatározható a kínai részesedés pontos nagysága az amerikai állampapírokból. Ennek oka elsősorban a globalizálódott pénzügyi szektorban és a virtuális pénzpiacokban keresendő. Az amerikai pénzügyi statisztikai hivatalok sem követelik meg a befektetőktől, hogy felfedjék nemzeti hovatartozásukat. Ráadásul nem elhanyagolható a harmadik fél bevonásával létrejött ügyletek száma, melyek azonban jellemzően adóparadicsomokban vannak bejegyezve. Emellett a kínaiak jellemzően közvetlen befektetések helyett inkább portfóliókat hoznak létre, ezek alakulását is nehéz pontosan követni.

6) A működőtőke-áramlás jelentősége

A Kínába irányuló külföldi működőtőke-befektetésekre 1989 előtt rendkívül szigorú korlátozások vonatkoztak, így a befektetni kívánó cégek gyakorlatilag kizárólag Hongkongból és Tajvanról (valamint ottani cégeken keresztül) érkeztek, hogy kihasználhassák a különleges gazdasági zónák

---

²⁶ U.S. Department of the Treasury, 2007.

²⁷ Az 1999-es 50 százalékos arányt 2004-re sikerült a GDP 23 százalékára leszorítani. (OECD, 2005)

²⁸ IMF által becsült adat.

²⁹ IMF World Economic Outlook

nyújtotta előnyöket. A hidegháború befejeződésével az amerikai és japán vállalatok is elérkezettnek látták az időt arra, hogy megjelenjenek Kínában.

A kereskedelmi deficit kérdéséhez képest a tőkeberuházások több okból sem jelentenek akkora konfliktusfelületet Washington és Peking között. Egyrészt Kína növekvő étvágya ellenére is nagyságrendekkel elmarad a kínai tőke kivitel az amerikaiétól. 2006-ra a Kínában lévő kumulált amerikai tőke meghaladta a 22,2 milliárd dollárt, míg Kína ennek csak töredékét (2,7 százalékát, vagyis 600 millió dollárt) fektette be az amerikai gazdaságba.³⁰ Az USA így is növekvő bizalmatlansággal szemléli a kínai beruházásokat és próbál fellépni az amerikai vállalatok kínai kézbe kerülése ellen – egyelőre viszonylagos sikerrel.

Ha viszont Kína növekedési potenciálját vizsgáljuk mind tőkeexportóri, mind tőkeimportóri minőségben, akkor látható, hogy vannak még kihasználatlan lehetőségek. (4. táblázat) Természetesen messze nem veszélyeztetheti az Egyesült Államok, mint legfőbb tőkeexportőr, illetve –importőr pozícióját, azonban figyelemre méltó a növekedés dinamikája. A kínai tőke kivitel például egy év alatt 57 milliárd dollárról 73 milliárdra nőtt, ám még így is csupán a GDP 2,8 százalékát teszi ki. Az importált tőke állománya is relatíve alacsonynak tekinthető más fejlődő országokkal összevetve, vagyis a következő években mindkét mutató erőteljes megugrása várható.

4. táblázat
A külfölditőke-állomány volumene 2006-ban

	Tőkeimport (mrd USD)	Állomány a GDP %-ban	Tőkeexport (mrd USD)	Állomány a GDP %-ban
USA	1789	13,5	2384	18
Kína	293	11,1	73	2,8
Világ összes	11999	24,8	12474	26,1

Forrás: UNCTAD, World Investment Report 2007.

Másrészt a Kínába irányuló amerikai tőkeexport a közhiedelemmel ellentétben korántsem annyira jelentős arányt képvisel az összes FDI-t tekintve. Az 5. táblázat alapján is jól látható, hogy az USA részesedése a Kínába áramló működőtőke-beruházásokból a 90-es évek végén még valamelyest nőtt (bár ekkor is elmaradt Japántól vagy Dél-Koreától), viszont azóta gyakorlatilag a 2000-es szint harmadára esett vissza. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy abszolút értelemben véve nem bővült

³⁰ Quinlan, 2007.

5. táblázat
Az Egyesült Államok részesedésének változása
az összes Kínában befektetett tőkéből

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ÖSSZES BEFEKTETETT KÜLFÖLDI TŐKE (FDI)										
Szerződések száma	19 799	16 918	22 347	26 139	34 171	41 081	43 664	44 019	41 485	37 888
Szerződések szerinti összeg (mrd USD)	52,10	41,22	62,38	69,20	82,77	115,07	153,48	189,07	200,17	NA
Felhasznált összeg (mrd USD)	45,46	40,32	40,72	46,88	52,74	53,51	60,63	60,33	69,47	82,66
AMERIKAI BEFEKTETETT TŐKE										
Szerződések száma	2 238	2 028	2 609	2 594	3 363	4 060	3 925	3 741	3 205	2 627
Szerződések szerinti összeg (mrd USD)	6,48	6,02	8,00	7,51	8,20	10,16	12,17	NA	NA	NA
Felhasznált összeg (mrd USD)	3,90	4,22	4,38	4,86	5,40	4,20	3,94	3,06	3,00	2,62
USA részesedése az összes FDI-ból (%)	8,50	10,47	10,76	10,37	10,24	7,85	6,50	5,07	4,12	3,50

Forrás: Ministry of Commerce (MOFCOM).

dinamikusan a tőkekivitel, azonban az USA az elmúlt néhány évben jelentősen elmaradt más beruházókhoz képest.

Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy akkor mely országok a legnagyobb tőkebefektetők Kínában – ezt mutatja a 6. táblázat, melynek adatait azonban fenntartásokkal kell kezelni. A tíz legjelentősebb tőkeexportőr között találunk adóparadicsomokat is, melyeknél nyilvánvaló, hogy a tőke nem ottani forrásból, csupán az ott bejegyzett cégeken keresztül áramlik Kínába. Leginkább jellemző ez Tajvan esetében, mivel az innen érkező tőkére vonatkozó hivatalos korlátozások miatt a beruházások jelentős része harmadik országon keresztül valósul meg. Hongkong szerepét pedig az befolyásolja, hogy számos fejlett ország (elsősorban az adminisztratív és technikai korlátozások miatt) még mindig inkább hongkongi cégeken keresztül működteti kínai beruházásait. Sőt, a kínai cégek jelentős része is inkább választja a hongkongi utat, mivel beruházásaik FDI-ként való feltüntetésével sokkal szélesebb körű adó- és egyéb kedvezményekhez juthatnak. Egyes becslések szerint a Hongkongból érkező összes működőtőke akár egy negyedét is valóságban kínai befektetések adhatják.¹

6. táblázat
A Kínában befektetett külföldi tőke eredete
(milliárd USD)

	2005	2006	Változás (%)
Hongkong	17,95	20,23	13
Brit Virgin-szigetek	9,02	11,25	25
Japán	6,53	4,60	-30
Dél-Korea	5,17	3,89	-25
Egyesült Államok	3,06	2,87	-6
Tajvan	2,15	2,14	-1
Szingapúr	2,20	2,26	3
Cayman-szigetek	1,95	2,1	8
Németország	1,53	1,98	29
Nyugat-Szamoa	1,36	1,54	13

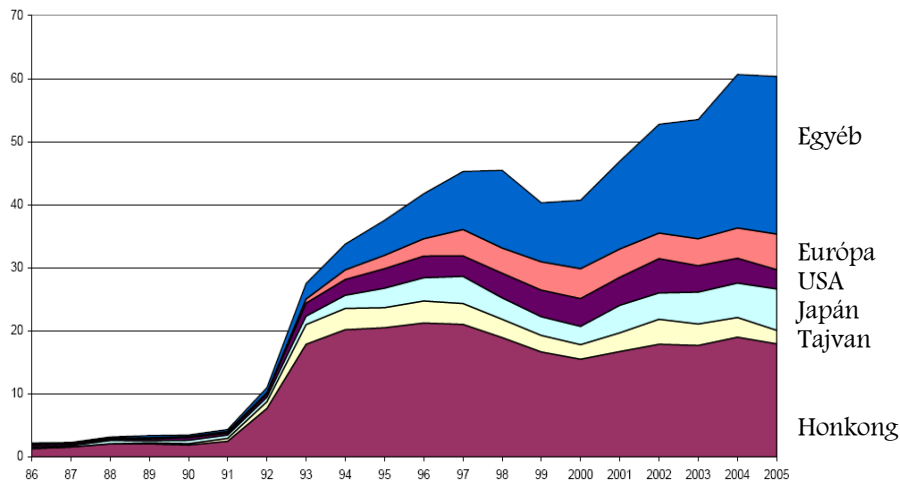
Forrás: Ministry of Commerce, U.S. – China Business Council.

A tőkebefektetések forrását és időbeli alakulását mutatja be az alábbi ábra is. Ezen jól látható, hogy a 90-es évek eleji liberalizáció eredményeképpen jelentősen megugró tőkebefektetésekben kezdettől fogva nem jutott vezető szerep az USA-nak, azonban az egy évtizeden keresztül növekvő részesedése a 2000-es évektől folyamatosan, és az elmúlt néhány évben

¹ Branstetter – Foley, 2007.

már radikálisan csökkent. Úgy tűnik tehát, hogy más országok hatékonyabban használják ki a Kínában mutatkozó befektetési lehetőségeket.

1. ábra
Külfölditőke-befektetések a származási ország szerint
(milliárd USD)

Forrás: Branstetter – Foley, 2007 (Kínai statisztikai évkönyvek alapján).

Ennek oka egyrészt az, hogy az amerikai vállalatok beruházási célpontjainak listáján más térségek (Nyugat-Európa, Kanada és Latin-Amerika) összességében véve még mindig előkelőbb helyezést foglalnak el, mint Kína, mivel a befektetők számos tényezőt együttesen mérlegelnek. Ezek között fontos, de nem kizárólagos szempont a munkaerő alacsony költsége, vagy a belső piac nagysága, melyeket figyelembe véve Kína kétségtelenül a leginkább vonzó célpont lenne.

Másrészt a kínai kormány sem teszi túl vonzóvá az amerikai (és általában véve a külföldi) vállalatok számára a beruházási feltételeket. Bár a WTO-tagság miatt nagyfokú liberalizációra került sor, így Kína ma sok ázsiai országnál (akár Japánnál is) nyitottabb az FDI felé, ennek ellenére a mai napig számos akadály áll a külföldi vállalatok előtt. A kormány bizonyos stratégiai ágazatokban (pl. olajipar és petrokémia, vagy a járműgyártás) erősen korlátozza a külföldi jelenlétet, sőt általában a magántőkét is, teljesen állami kézben tartva ezeket. Más ágazatokban is korlátokba ütközik a külföldi tőke, számos területen a külföldi vállalatok csak vegyesvállalként vehetnek részt, vagy a bankszektor esetében például a kínai bankok részvényeinek legfeljebb 25 százaléka lehet külföldi tulajdonban, ebből egy kézben maximum 20 százalék csoportosulhat. Emellett szigorú előírások vonatkoznak a helyi hozzáadott érték arányára, ami egyrészt

hátrányosan érinti a külföldi beszállítókat, másrészt kedvez a kínai vállalkozásoknak. Az átláthatóság, kiszámíthatóság hiánya, a bonyolult és sokszor korrupciógyanus ügyintézés, illetve a jogszabályi háttér tisztázatlansága sem segíti elő a külföldi beruházók helyzetét.

Mindezek ellenére érdekes kérdés, hogy az amerikai vállalatok miért nem terjeszkednek olyan mértékig Kínában, mint ázsiai versenytársaik. Ezt részben magyarázhatja az amerikai és az ázsiai (japán, koreai, stb.) cégek eltérő stratégiája. Az ázsiai vállalatok leginkább exportorientációs céllal mennek Kínába, míg az amerikaiak inkább piacot keresnek a termékeiknek.² Ezzel gyakorlatilag kiváltják a Kínába irányuló amerikai export egy részét, viszont az általános vélekedéssel ellentétben, nem játszanak meghatározó szerepet a külkereskedelmi deficit növelésében. A Kínába települt amerikai vállalatok termékeik csaknem 75 százalékát a hazai piacon értékesítik, és csak egynegyedét exportálják,³ míg a japán cégek esetében ez az arány több mint 50 százalék.

Hasonlóan érdekes eltérést mutat az ázsiai országok és az USA stratégiája abból a szempontból, hogy inkább a munkaintenzív, vagy pedig a tőke- és technológiaintenzív iparágakat preferálják. Az Egyesült Államok inkább ez utóbbiakba fektet jelentősebb összegeket, míg például a koreai cégeket jellemzően a munkaintenzív ágazatok vonzzák,⁴ ez is hozzájárul ahhoz, hogy az amerikai tőke kivétel nélkül jelentősen elmarad az ázsiai országokétól.

Felmerül a kérdés, hogy más befektetők miért követnek eltérő stratégiát, illetve, hogy mindez összességében milyen hatással van a bilaterális gazdasági kapcsolatokra. Az ok elsősorban a kereskedelem termékstruktúrájában keresendő, pontosabban abban, hogy az ágazaton belüli kereskedelem nem egyforma arányban jellemző a Kína és az USA, illetve a Kína és a többi ázsiai ország gazdasági kapcsolataira. Bár minden viszonylatban jelentősen nő az iparágon belüli kereskedelem aránya, ez a tendencia erősebb az ázsiai országok, különösképpen Japán esetében. Mindez annyiban kapcsolódik az FDI-hoz, hogy két ország viszonylatában jellemzően azokban a szektorokban koncentrálódik a befektetett tőke, ahol erősebb az iparágon belüli kereskedelem, mivel ez számos esetben gyakorlatilag annyit jelent, hogy az anyavállalat bizonyos termékcsoportokat Kínában gyártat le, illetve szereltet össze, majd újra exportálja azokat, akár vissza az anyaországba. Jelenleg leginkább a vegyiparra és az elektromos berendezések gyártására koncentrálódik az ágazaton belüli kereskedelem, mivel azon-

---

² Xing, 2007.

³ U.S. Government Accountability Office, 2003.

⁴ Park – Lee, 2003.

ban ezek a szektorok rendkívül dinamikusan fejlődnek, ez is elősegíti majd az amerikai tőkebefektetések növekedését.

Az Egyesült Államok ugyanakkor nem csak a Kínából érkező tőkebefektetéseket nézi gyanakodva, hanem a Kínában befektetett amerikai tőkét illetően is vannak fenntartásai. A USCC éves kongresszusi beszámolóiban rendszerint szóvá teszi, hogy a globalizáció előrehaladtával egyre inkább követhetetlené válnak a gyártási folyamatok, a beszállítók sora hosszabbodik, kilétüket pedig sokszor homály fedi. Ez bizonyos technológiák esetén, és különösen a hadiiparban, valamint a kettős felhasználású berendezések esetén komoly biztonsági kockázatokkal is járhat az Egyesült Államokra nézve. A bizottság emiatt sürgeti, hogy vonják komolyabb ellenőrzés alá a Kínában termelő amerikai vállalatokat, valamint azok kínai partnereit, beszállítóit, illetve bizonyos technológiák külföldi gyártását (már csak a szellemi tulajdon védelme érdekében is) ne engedélyezzék.

7) A kínai állami vállalatok szerepe

A kínai állam kiemelkedő jelentősége a gazdasági folyamatokban vitathatatlan. Már az eddigiek alapján is kitűnt, hogy különböző eszközökkel tartja kézben a gazdasági élet szereplőit, úgymint árfolyam-manipuláció, kereskedelem- és iparpolitika, exportösztönzés, a külföldi befektetésekre vonatkozó összetett korlátozások, és a sort még folytathatnánk. Emellett az állami tulajdonú vállalatokon keresztül közvetlen kontrollt is gyakorolhat a gazdasági folyamatok felett.

Fontos megjegyezni, hogy nem csak a nyíltan és hivatalosan is állami kézben lévő vállalatokat soroljuk ebbe a csoportba, hanem azokat is, ahol a tulajdoni viszonyok a kínai jogrendszer útvesztőinek köszönhetően nem átláthatóak, ám ha a felszín alatt vizsgálódunk, a tulajdonosi szál legtöbbször visszavezethető a kínai államig. Peking azonban leleményes formáit választja az állami tulajdon álcázásának, legtöbbször tőzsdére viszi a cég részvényeinek egy bizonyos százalékát, a maradék, de még mindig jelentős részesedést pedig nem közvetlenül tartja meg, hanem általában egy holdingon vagy anyavállalaton keresztül.

Kína WTO-taggá válásával Washington másik fontos célja (a már tárgyalt kereskedelmi liberalizáción, átláthatóságon és elszámoltathatóságon kívül) az volt, hogy csökkentse a kínai állami kontrollt és az állami tulajdonú nagyvállalatok szerepét. Bár kétségtelenül tapasztalható előrehaladás ezen a téren, az állami vállalatok még mindig döntő szerepet játszanak

Kína gazdasági életében, becslések szerint számuk eléri a 127 ezret. Ez is előrelépés a korábbiakhoz képest, 1998-ban az állami cégek ugyanis még csaknem felét adták az ipari termelésnek, míg ez az arány 2004-re 38 százalékra mérséklődött. Hasonlóan csökkent a foglalkoztatottak aránya is, a 90-es évek eleji 70 millió főről 40 millióra.⁵

Egyelőre semmi jel nem utal rá, hogy Kína hajlandó lenne lazítani az állami vállalatokkal kapcsolatos politikáját. 2006 decemberében a kormány és a legfontosabb állami vállalatokat tömörítő holding (State-Owned Assets Supervision and Administration Commission) közösen kidolgozta azokat az irányelveket, melyek alapján hét stratégiaileg kiemelt iparágat (fegyvergyártás, energiaellátás, olajipar és petrokémia, távközlés, szénipar, polgári repülés és hajózás), valamint öt kulcsfontosságú iparágat (gépgyártás, autóipar, információs technológia, építőipar, valamint vas- és acélipar) különböztetett meg, melyekben az államnak vállalatain keresztül fenn kell tartania abszolút és mindenre kiterjedő befolyását. A kormány fejlesztési stratégiájának része ugyanakkor, hogy ezek közül néhány ágazatot, leginkább a *high tech* iparágakat a külföldi tőke számára is vonzóvá kíván tenni, ezekkel az aktuális ötéves terv is kiemelkedően foglalkozik.

Az Egyesült Államok viszont azt veti Peking szemére, hogy a kiemelt fontosságú állami vállalatokat különféle meg nem engedett eszközökkel bőkezűen támogatja. Ezek közül a legfontosabbak: alacsony kamatozású, kedvezményes (esetleg teljesen kamatmentes) hitelek (melyeket állami bankok nyújtanak), tőkeinjekció, támogatott inputok (nyersanyagok, állóeszközök, stb. kedvezményes áron történő beszerzése), adókedvezmények (nyereségadó csökkentése, rezsiköltségek mérséklése), energia-ártámogatások, telekvásárlási támogatások, valamint az állami cégek termékeinek piaci ár felett történő garantált felvásárlása. Jogos az USA sérelme, hiszen a fentiek jelentős versenyelőnyhöz juttatják a kínai állami vállalatokat, emellett pedig a WTO szabályaival is ellentétesek. Az Egyesült Államok joggal kifogásolja azt is, hogy a közbeszerzések egyáltalán nem hozzáférhetőek külföldi vállalatok számára, illetve maga a rendszer sem átlátható, bár a nyitásra a WTO-val kötött megállapodás értelmében még 2009-ig van ideje Kínának.

Mindez azonban a kínai fejlesztéspolitika fontos részét képezi, csakúgy, mint a jórészt állami tulajdonban lévő bankszektor. A bankok a kormány felszólítására gyakran úgy nyújtanak hitelt állami vállalatok számára, hogy egyáltalán nem vizsgálják azok hitelképességét, majd ha szükséges, elengedik a tartozás egy részét, csökkentik a kamatokat, vagy más módon

---

⁵ Kínai statisztikai évkönyv, 2004.

támogatják az állami cégeket. Mindez természetesen szintén nem konzisztens a piacgazdaság alapvető szabályaival.

Hosszú távon további kockázatot hordoz a kínai gazdaság ilyen mértékű centralizációja. A kínai vállalatok jelenleg elárasztják nyomott áras termékeikkel a világpiacot, kiszorítva a külföldi versenytársakat. Néhány termékcsoport (elsősorban távközlési cikkek, mobiltelefonok, akkumulátorok, alkatrészek stb.) gyártása már gyakorlatilag most is kizárólag Kínára összpontosul. Ha a kínai vállalatok végül globális versenytárs nélkül maradnak, már nem feltétlenül kényszerülnek dömpingáron szállítani a termékeiket, így monopolhelyzetbe kerülve ők diktálhatják a feltételeket (ez a legtöbb esetben ráadásul állami monopóliumot jelent).

A két ország közötti konfliktusok újabb fejezete nyílt nemrégiben azzal, hogy Kína egyre növekvő étvággal mélyíti gazdasági kapcsolatait, elsősorban a nyersanyagokban és energiahordozókban gazdag országok irányában. A kétszámjegyű gazdasági növekedéshez elengedhetetlenül szükséges ásványkincseket, legfőképpen pedig olajat próbál ezekből a régiókból beszerezni. Mivel a Közel-Kelet térsége hagyományosan más nagyhatalmak, leginkább az Egyesült Államok érdekszférájának tekinthető,⁶ így Peking újabb fronton próbál utat törni magának.

A folyamat már a 90-es években elkezdődött, amikor is egy évtized alatt mintegy nyolcszorosára nőtt a külkereskedelem volumene Afrika és Kína között, mindez azonban az elmúlt néhány évben gyorsult fel erőteljesen és vált látványossá. 2000 és 2006 között 11 milliárd dollárról 56 milliárdra nőtt a Kína és Afrika közti külkereskedelem volumene.⁷ Kína 2003-ban vált a világ második legnagyobb olajfogyasztójává, és harmadik olajimportőrévé, jelenleg olajfelhasználásának 46 százalékát kell behoznia, ez az arány viszont 2030-ra elérheti a 70-80 százalékot is. Peking az olajon kívül más nyersanyagokban is érdekelt: többek között rézércet vagy trópusi fát importál Afrikából.

Emellett Kína 2007-re a kontinens harmadik legfontosabb befektetőjévé vált (közvetlenül az Egyesült Államok és Franciaország után, valamint megelőzve Nagy-Britanniát).⁸ A helyzet azonban jelenleg még egyoldalú: bár Afrika szempontjából kiemelkedően fontos Kína, az össze kínai tőke-export csak mintegy 3-4 százaléka irányul a fekete kontinens felé, a többi pedig inkább a hagyományosabbnak számító befektetési célpontok, Euró-

---

⁶ Igaz, Kína a Közel-Keleten is tett és tesz lépéseket, a Szaddam Husszein vezette Irakkal például (francia és orosz vállalatokhoz hasonlóan) kötött koncessziós szerződéseket a kőolaj kitermelésére. Emellett Irántól is importál Kína olajat.

⁷ UNCTAD, 2007.

⁸ Council on Foreign Relations, 2007.

pa, USA és Latin-Amerika felé. A kínai működőtőke változatos befektetési lehetőségekre lelt Afrikában a helyi textilipari cégek felvásárlásától⁹ (pl. Lesotho, ahol gyakorlatilag tönkre is tette a hazai textilipart, mintegy 10.000 ember munkanélkülivé válását okozva) a fizikai és távközlési infrastrukturális beruházásokig (pl. Angola), melyért cserébe sok esetben koncessziós jogokat kér Kína.

A gazdasági kapcsolatok dinamikája és az általa hozott fejlődés azonban kétarcú. Egyrészt mindenképpen pozitív fejlemény az elmaradott kontinens számára, hogy ilyen mértékben jut működőtőkéhez, fejlődik az infrastruktúra, utak, hidak, öntözőrendszerek, mobilhálózatok épülnek, csökken a szegénység, javul a közegészségügyi ellátás stb. A fejlett országok, főként pedig az USA viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy a folyamatok hosszabb távon mindenképpen veszélyeket hordoznak magukban. A kínaiak meglehetősen pragmatikus hozzáállása szerint ugyanis nem a fejlődés (és a nyugati hitelek) előfeltételeként kellene tekinteni a demokratikus változásokra, a jó és átlátható kormányzásra, vagy a korrupció visszaszorítására, hanem épp fordítva: először meg kell teremteni a gazdasági fejlődés keretfeltételeit, majd ezután lehet elindulni a politikai változások útján. Ez utóbbi alatt különben sem feltétlenül ugyanazt értik, mint a fejlett nyugati hatalmak és a nemzetközi szervezetek, hiszen szerintük ezek az országok eleve nincsenek felkészülve a piacgazdaság vagy a többpárti demokrácia bevezetésére – és valljuk be, ebben az érvelésben van is némi igazság. Ahogy abban is, hogy az Egyesült Államok saját maga is állandó kettős mércét alkalmaz: saját szövetségesein és stratégiai partnerein nem kéri számon az emberi jogok betartását vagy a demokrácia alapvető intézményeinek működését.

Az is tény azonban, hogy Kína ezzel a politikával nemcsak a nemzetközi szervezetek tekintélyét ássa alá (hiszen azok, pl. a Nemzetközi Valutaalap vagy a Világbank Pekinggel ellentétben szigorú feltételekhez kötik a hitelezésüket), hanem valóban hozzájárul diktatórikus rezsimek fennmaradásához. Jó példa erre Angola esete, vagy Szudán, ahol a darfúri népirítás miatt a nyugati cégeket visszahívták az országból, Kína azonban megmentette a kormányt a teljes nemzetközi elszigetelődéstől, ráadásul az olajért cserébe fegyvereket szállított a rezsimnek, de Mugabe elnök is Kínának köszönheti a politikai és gazdasági túlélését.

Szintén nem elhanyagolható Kína befolyásának növekedése egy másik, energiahordozókban gazdag és még viszonylag kiaknázatlan régióban: Közép-Ázsia területén. Kína hatalmas összegeket fektet be Közép-Ázsia országaiba, ezer kilométeres kőolajvezetékét épít Kazahsztán és az ország

---

⁹ Ezzel mellesleg kijátszhatják a fejlett világ textilkvótáit is.

északnyugati területén fekvő Xinjiang tartomány között, és egy hasonló, rövidebb vezetékű Törökmenisztánból. Kínának az energiabiztonságon túl stratégiai érdekei is vannak a közép-ázsiai kereskedelem bővítésével és a gazdasági kapcsolatok élénkítésével. Peking a gazdasági fejlődés révén reméli megszilárdítani a közép-ázsiai országok szekuláris kormányait, így azok stratégiai szövetségesei lehetnek az iszlamista csoportok elleni harcban, melyek kapcsolatban állnak a már említett Xinjiang-Ujgur tartomány szeparatista erőivel. A régió gazdasági fejlődését emellett felhasználhatja a saját határain belül is a lázongások csillapítására.

Kína ugyan azt állítja, hogy gazdasági kapcsolatai politikától mentesek, ez azonban nem teljesen van így. Peking ugyanis épp az említett okokból a nemzetközi politika színterén is számíthat azokra az országokra, amelyekkel szoros gazdasági kapcsolatot ápol. Úgy tűnik tehát, hogy Kína egyfajta háterszínját, szövetségeseit építi ki magának a fejlődő világon belül.

8) Ázsiai erőviszonyok és amerikai hegemonia

Az ázsiai erőviszonyok alakulásával röviden és csupán az amerikai-kínai kapcsolatok és érdekviszonyok összefüggésében foglalkozunk, hiszen ez a téma egy önálló elemzésre is érdemes lenne. Kína egyértelmű célja a jelenlegi egypólusú nemzetközi rend megváltoztatása, erre azonban csak középtávon lehet reális esélye. Peking valamennyi térséggel fenntartott gazdasági és politikai kapcsolatait egyúttal arra is igyekszik felhasználni, hogy ellensúlyozza az USA szerepét.

Az erőviszonyok megváltoztatásának első és talán legfontosabb feltétele, hogy folytatódjon a dinamikus gazdasági növekedés, mellyel a belső társadalmi, etnikai és politikai feszültségeket is csillapítani lehet, ezáltal megteremtve a „békés felemelkedéshez” szükséges körülményeket. A töretlen gazdasági fejlődéshez mindenképp kiegyensúlyozott külpolitika és nyugodt nemzetközi környezet szükséges – már csak ebből kiindulva sem tűnik megalapozottnak az az amerikai részről tapasztalható félelem, hogy Kína a közeljövőben nyílt konfrontációt vállalna az Egyesült Államokkal.

Kína katonai hatalmának növekedése szintén nyugtalanítólag hat Washintonra. Bár Kína jelentős saját katonai fejlesztésekbe kezdett amellett, hogy főként Oroszországtól továbbra is vásárol fegyvereket, jelenleg nagyon csekély a katonai konfrontáció esélye. Egyrészt Kína egyértelműen nem törekszik (nem is lenne képes) a katonai erőviszonyok kiegyenlítésére. Másrészt a klasszikus dilemmára (gazdasági és társadalompolitikai

prioritások vs. fegyverkezés) adott pekingi válasz még jó ideig a gazdaság-fejlesztést helyezi előtérbe, enélkül ugyanis katonai potenciáljának erősítésére sem lenne képes.

Geostratégiai szempontból a fő kérdés az Egyesült Államok számára az, hogy Kína felemelkedése hogyan befolyásolja az ázsiai erőviszonyokat, milyen stratégiai szövetségek alakulhatnak ki. A legfontosabb tényező természetesen Oroszország, illetve az orosz-kínai viszony alakulása. Kína a 80-as évek óta határozottan állítja, hogy nem lép szövetségre egyetlen országgal vagy országcsoporttal sem. A kínai-orosz viszony történelmi terheltsége ellenére azonban az elmúlt néhány évben egyértelmű közeledés figyelhető meg. A kapcsolatok normalizálása érdekében szerződést kötöttek a mintegy 4300 km-es közös határról, a jószomszédi viszonyról, valamint kialakították a stratégiai konzultációk intézményrendszerét. Bár közös védelmi szervezetet vagy katonai együttműködést nem hoztak létre, a 2005-ben tartott közös hadgyakorlat jelezte a két ország katonapolitikai közeledését is. Ennek ellenére jelenleg és a közeljövőben még nem beszélhetünk komolyan összehangolt törekvésekről az Egyesült Államok ellenében, legfeljebb a retorika szintjén.

A két ország közép-ázsiai kapcsolatainak multilaterális keretét a 2001-ben megalakult Sanghaji Együttműködési Szervezet adja. Ez a közös érdekek aláhúzása mellett egy intézményrendszer kereteibe ágyazza az együttműködést, egyúttal rávilágít a lehetséges konfliktusterületekre is. Mivel Oroszország Belső-Ázsia köztársaságait egyértelműen saját befolyási övezetének tekinti, így gyanakvással szemléli Kína ottani térhódítását. Érdekeik egyeznek azonban abban, hogy egyrészt ellenőrzésük alatt tudják a közép-ázsiai földgáz- és kőolajlelőhelyeket, másrészt féken tartásuk a szeptatista és iszlamista törekvéseket.

Az Egyesült Államokra nézve szintén kedvezőtlen folyamat zajlik Kína és másik régióbeli riválisa, India között. A kapcsolatokat több mint négy évtizede terhelik határviták, Tibet kérdése, vagy a közeli kínai-pakisztáni viszony. Ennek ellenére úgy tűnik, ha hosszú erőfeszítések árán is, de rendeződhetnek a konfliktusok a világ két legnépesebb országa között, melyek együttes lakossága a Föld népességének több mint 40 százalékát teszi ki. Kína belátta, hogy számára létfontosságú határainak rögzítése, biztonságának szavatolása. A közeledés eredményeképp India 2003-ban elismerte, hogy Tibet a Kínai Népköztársaság felségterületéhez tartozik, valamint vállalta, hogy fel fog lépni az Indiában Kína-ellenes tevékenységet folytató csoportokkal szemben. Az Egyesült Államok szempontjából a kínai-indiai közeledés azért kellemetlen, mert az USA érdekelt abban, hogy India hosszabb távon is regionális hatalmi ellenpólusként szerepelhessen Kínával szemben.

A már vázolt katonai fejlesztések mellett említést kell végül tennünk a „soft power” kérdéséről. Kína jelentős potenciállal rendelkezik ezen a területen, elsősorban az elmúlt néhány év történései nyomán az Egyesült Államokkal szemben kialakult globális bizalmatlanság és ellenérzések következtében. Az USA népszerűsége világméretekben is mélyponton van, ami szintén hozzájárul ahhoz, hogy egyre több helyről kérdőjelezzék meg globális vezető szerepének jogosságát és tarthatóságát. Kínának viszont az elmúlt években sikerült elkerülnie a súlyos nemzetközi konfliktusokat, emellett nemcsak gazdasági, hanem politikai szerepvállalásaiban is egyre aktívabb. Természetesen a Kínáról kialakult kép sem makulátlanul tiszta, ezzel együtt a világ jelentős része nem bánná, ha Kína képes lenne megfelelő ellensúlyt képezni az USA-val szemben. Az Egyesült Államoknak többek között ezért is érdeke a konszenzuskeresés a világ vezető hatalmi központjaival, főként a legjelentősebb kihívónak számító Kínával.

9) Összegzés

Az Egyesült Államok és Kína közötti konfliktusok fő mozgatórugói jelenleg sokkal inkább a gazdaság, mint a politika területén keresendők. Kína nem titkolt célja, hogy gazdasági potenciálját kihasználva „békés felemelkedés” által tegyen szert korábbi, történelmi szerepéhez fogható világpolitikai súlyra. Ahhoz azonban, hogy a gazdasági fejlődés hosszú távon is fenntartható legyen, Kínának nem csak a jelenlegi folyamatokat kell továbbvinnie, hanem egyre inkább vezető szerepet kell vállalnia az innováció és a kutatás-fejlesztés területén is, hogy áttérhessen a tudásalapú gazdaságra. Ezen kívül az exportvezérlésű növekedés mellett egyre inkább a fogyasztás-orientált gazdaságfejlesztésre kell majd helyeznie a hangsúlyt.

Kína világgazdasági súlyának növekedésével párhuzamosan nő világpolitikai súlya és felelőssége is. Úgy tűnik azonban, egyelőre nem érzi ennek súlyát, példaként említhetjük a környezetvédelem és a globális környezeti problémák iránti viszonylagos érzéketlenségét, melynek kapcsán egyébként (a Kínát támadó amerikai retorika ellenére) meglepő szövetségesre is talál az USA részéről. Hasonlóan felelőtlenül viselkedik Peking, amikor meglehetősen pragmatikus (és az Egyesült Államoktól sem túl távol álló) szemlélet alapján építi gazdasági és politikai kapcsolatrendszerét, elsősorban a fejlődő világban és ázsiai partnereivel. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a sok hasonlóság ellenére azért mégis vannak lényegi különbségek a két ország stratégiája között. Az USA ugyanis a számos, ellene jogosan felhozható vád ellenére is alapvetően a nyugati civilizáció értékeit

képviseli, sőt teszi mindezt nem csupán gazdasági és politikai érdekekből, hanem egyúttal ideológiai meggyőződéséből is. Peking azonban érthető módon nem a nyugati értékrendet képviseli, így a kínai globális politikai befolyás növekedésével párhuzamosan megkérdőjeleződik a sokáig hagyományosan a fejlődés egyetlen lehetséges útjának tekintett nyugati modell, és az azt képviselő intézmények, értékek globális szerepe és alkalmazhatósága is.

Bár az Egyesült Államok sok tekintetben túldimenzionálja a kínai fenyegetést, azt helyesen érzékeli, hogy világgazdasági és világpolitikai szerepének középtávon jelenleg egyetlen valódi kihívója lehet: Kína. A kérdés csupán az, hogy milyen politikát kövessen ezzel kapcsolatban az USA: megpróbálja minden áron megakadályozni Kína felemelkedését, ami akár nyílt konfrontációhoz vezethet, vagy inkább az együttműködés útját választva igyekezzen megtartani vezető szerepét, ameddig csak lehet. Az nyilvánvaló, hogy a 90-es években a Clinton-adminisztráció idején alkalmazott „stratégiai partnerség” elvéhez nem lenne helyes visszatérni, hiszen ez egyrészt akkor sem működött, másrészt Kína sose lesz az Egyesült Államok stratégiai partnere, lévén, hogy érdekeik alapvetően eltérőek, ha nem is mindenben ellentétesek. Az újabban előtérbe került retorikai megfogalmazás szerinti „felelős partner” viszont lehet, mivel Kína legalább annyira érdekelt a nemzetközi gazdasági rendszerben, mint az Egyesült Államok, ez pedig jó ideig ösztönözheti arra, hogy ne fenyegetse a status quo-t. Ehhez viszont mindkét fél részéről kölcsönös sérelmeket félretevő, türelmes és előrelátó stratégiára lesz szükség.

* * * * *

Referenciák

- Bergsten, C. Fred *et al.* (2007): *The China Balance Sheet*, Peterson Institute for International Economics, www.chinabalancesheet.org
- Branstetter, Lee – Foley, Fritz C. (2007): *Facts and Fallacies about U.S. FDI in China*. National Bureau of Economic Research, Working Paper 13470, October.
- Congressional Research Service, *China's Economic Conditions*. July, 2007.
- U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics. www.bls.gov

- Erickson, Andrew – Goldstein, Lyle (2006): *Hoping for the Best, Preparing for the Worst: China's Response to U.S. Hegemony*. The Journal of Strategic Studies, December, pp. 955–986.
- Financial Management Service, A Bureau of the U.S. Department of the Treasury: *Summary Report of the 2007 Financial Report*
<http://fms.treas.gov/frsummary/frsummary2007.pdf>
- Morrison, Wayne M: *China-US Trade Issues*, (Congressional Research Service, May 16, 2006)
www.usembassy.at/en/download/pdf/chinaltrade.pdf
- National Bureau of Statistics of China: *China Statistical Yearbooks*.
- Office of the U.S. Trade Representative, *Trade Delivers*, April, 2007
www.ustr.gov
- Organization for Economic Cooperation and Development, “Economic Survey of China, 2005.” www.oecd.org/eco/surveys/china
- Pan, Esther (2007): *China, Africa and Oil*, Council on Foreign Relations,
http://www.cfr.org/region/publication_list.html?id=143&page=3
- Park, Bohm – Lee, Keun (2003): Comparative Analysis of Foreign Direct Investment in China. *Journal of Asian Pacific Economy*, pp. 57–81.
- Quinlan, Joseph (2007): *The Top 10 Things Every Investor Should Know About U.S. - China Relations*, Bank of America, Global Wealth and Investment Management, December.
- Tianliang, Bai (2006): *SASAC Official Explains New Guidelines on Further Reductions in SOEs*, Renmin Ribao (People's Daily), December 19,
www.opensource.gov
- UNCTAD, World Investment Report 2007.
- UNCTAD: *Asian Foreign Direct Investment in Africa: United Nations Report Points to a New Era of Cooperation among Developing Countries*, UNCTAD/PRESS/PR/2007/005
- U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis
<http://www.bea.gov>
- U.S. Department of the Treasury, Office of Macroeconomic Analysis:
Profile of the Economy, 2007, June, 2007
- U.S. Department of the Treasury: *The Debt to the Penny*. 2007
www.treasurydirect.gov/NP/BPDLogin?application=np
- U.S. Department of the Treasury, *Report to Congress on International Economic and Exchange Rate Policies*, June, 2007
- U.S. – China Economic and Security Review Commission, *Reports to Congress (2001-2007)* www.uscc.gov

U.S. International Trade Commission <http://www.usitc.gov>

U.S. Treasury <http://www.ustreas.gov>

U.S. Government Accountability Office (2003): *U.S. – China Trade: Opportunities to Improve US Government Efforts to Ensure China’s Compliance with World Trade Organization Commitments* (Report no. GAO-05-53) www.gao.gov

Xing, Yuking (2007): *Foreign Direct Investment and China’s Bilateral Intra-industry Trade with Japan and U.S.* *Journal of Asian Economics*, pp. 685–700.